

**Малига Вікторія Анатоліївна**

*к.ю.н., доцент,*

*доцент кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби  
Львівського національного університету імені Івана Франка*

## **СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК СЕНС ПРАВА**

Справедливість і право – це дві категорії, які неможливо розірвати. В ідеалі право завжди має бути справедливим (належне право), але існуюче право занадто часто дає нам приклади несправедливості. Зважаючи на це, необхідно розглянути взаємозв'язки та взаємозалежність між правом і справедливістю.

На думку Роулз Д., кожна особистість наділена заснованою на справедливості недоторканістю, яка не може бути порушена навіть процвітаючим суспільством. З цієї причини справедливість не припускає, щоб втрата свободи одними була виправдана більшими благами інших. Неприпустимо, щоб втрати, які вимушено терпить меншість, переважувались більшою сумою переваг, якими насолоджується більшість. Відповідно, в справедливому суспільстві мають бути встановлені свободи громадян, а права, які гарантовані справедливістю, не повинні бути предметом політичних торгів або ж калькуляції політичних інтересів [1, с. 15].

Справедливість є ключовим поняттям у формуванні суспільних відносин. Саме вона дозволяє державі сформувати соціальну базу для реалізації власних функцій.

Між індивідами з різними цілями загальна концепція справедливості встановлює основи громадянського суспільства; загальне прагнення до справедливості обмежує переслідування інших цілей [1, с. 37].

Тобто, однією з найважливіших характеристик справедливості є її здатність суттєво впливати на формування громадянського суспільства, яке в свою чергу, закладає основи правової держави. Кожен окремий індивід, який виступає як член такого суспільства, має власні суб'єктивні права (інтереси) і сприймає справедливість як невід'ємний атрибут суспільних відносин в цілому.

Разом з тим, сприйняття права як несправедливого тягне за собою соціальні катаклізми, революції, перевороти.

Важливо розуміти, що справедливість може існувати на різних рівнях, зокрема, на рівні окремого індивіда, певної групи осіб, всього суспільства. При цьому зміст суспільної справедливості може суттєво відрізнятися від того, що вважає справедливим окрема людина.

Цицерон стверджував, що закон, встановлений людьми, не може порушувати порядок в природі та створювати право з безправ'я або благо зі зла, чесне з ганебного. Згубні встановлення народів заслуговують назви закону не більше, ніж рішення, які прийняті за спільною згодою розбійниками. Мірою справедливості і правомірності законів є їх відповідність божественним настановам в природі, звичаям, державному устрою і традиціям цього народу [2, с. 85–86].

Не можна стверджувати, що закон за своєю правовою природою вже є справедливим. Таким його робить лише повне дотримання всіх соціальних норм, в тому числі моральних, які склалися і діють в суспільстві.

В свій час Гегель стверджував, що ідею складає тільки те, що має своїм предметом свободу. Відповідно, казав він, ми повинні вийти і за межі держави! (жалюгідних творінь рук людських – держави, конституції, уряду, законодавства) [3, с. 211–212]. Це необхідно робити при розгляді справедливості, оскільки держава, обмежуючи свободу кожної людини, підсвідомо намагається суттєво вплинути на сприйняття та розуміння саме цього поняття («справедливість»).

Зокрема, таке можливо через діюче в державі законодавство. Прикладом може бути ст. 232 Сімейного кодексу України [4], яка встановлює у якості правових наслідків усиновлення, що з моменту здійснення усиновлення припиняються особисті та майнові права і обов'язки між батьками та особою, яка усиновлена, а також між нею та іншими її родичами за походженням. Така норма, як виявилось на практиці, не завжди є справедливою.

Якщо батьки (або один з них) дійсно не виконують своїх обов'язків щодо дитини, наносять шкоду її здоров'ю або психіці, то справедливим буде позбавити їх всіляких відповідних родинних зв'язків.

Якщо ж батьки (або один з них) сумлінно виконували свій батьківський обов'язок, але так сталося, що не можуть його

виконувати і надалі (наприклад, смерть в молодому віці внаслідок хвороби або нещасного випадку), то чи справедливим буде позбавити дитину всіх родинних зв'язків з сім'єю того з батьків, хто помер, тільки через подальший шлюб другого з батьків і усиновлення вказаної дитини.

Видається, що справедливим було би попередньо з'ясовувати і враховувати підстави позбавлення первинних батьків їхніх прав перед усиновленням.

Ще одним прикладом явної несправедливості може слугувати п. 5 ст. 13 Закону України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 року. Порушення резидентами встановленого законодавством строку розрахунків тягне за собою нарахування пені за кожний день прострочення в розмірі 0,3 відсотка суми неодержаних грошових коштів за договором (вартості недопоставленого товару) у національній валюті (у разі здійснення розрахунків за зовнішньоекономічним договором (контрактом) у національній валюті) або в іноземній валюті, перерахованій у національну валюту за курсом Національного банку України, встановленим на день виникнення заборгованості [5].

Ситуація на практиці може виглядати наступним чином: резидент, тобто українська юридична особа, повністю виконав умови зовнішньоекономічного контракту і поставив товар згідно досягнутим домовленостям, а його зарубіжний контрагент (нерезидент) не сплатив всієї (або частки) суми за поставлений товар у встановлені строки, то юридична відповідальність за це покладається на резидента, поведінка якого повністю відповідає нормам права, тобто є правомірною. Фактично українське законодавство закріплює «презумпцію винуватості» резидента, що є несправедливим по відношенню до добросовісних суб'єктів господарювання.

Особливо важливо при цьому вказати, що «справедливість» набуває яскравого впливу на права людини саме тоді, коли ми говоримо про неї як про вірно застосоване право. Фактично те, що було вчинене добровільно, і при тому добре, вже є справедливим [6, с. 29].

Якщо об'єднати поняття «право» і «справедливість» щодо захисту прав людини, то ми отримаємо подвійну силу, оскільки право набуває найбільшої ефективності саме завдяки справедливості, а вона, в свою чергу, виступає адекватною

підставою для належної реалізації права. При цьому чи справедливим є право, можна визначити, зокрема, за наслідками (результатами) застосування конкретних правових норм.

Основним джерелом зла та загальної невлаштованості життя кожної людини, держави і суспільства є не тільки і не стільки недостатня кількість хороших законів і державно-правових інститутів, не стільки відсутність більш або менш правомірної та повнокровної конституції, скільки відсутність або недостатність істинного кохання, віри і кращої надії в людях, мала кількість або соціальна пасивність благовірних, гречних і благодійних людей в самому суспільстві [7, с. 7–8].

Саме тому якість і наповненість захисту прав людини наряду залежить від того, чи стане справедливість сенсом права, чи зможе право надати справедливості статусу чесності відносно суспільного життя і існування конкретних людей.

#### **Джерела:**

1. Роулз Дж. Теория справедливости. Новосибирск, 1995. 365 с.
2. История политических и правовых учений. М., 1996. 620 с.
3. Гегель В-Ф. Работы разных лет: в 2-х т. М., 1970. Т. 1. 432 с.
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
5. Про валюту і валютні цінності : Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 30. Ст. 239.
6. Karolak S. J. Sprawiedliwosc (sens prawa). Krakow, 2015. 342 p.
7. Осипян Б. А. Дух правометрии или основание межерологии права. М.: Издательство «Юрлитинформ», 2009. 256 с.